

УЧАСТИЕ НА ВАКАРЕЛЦИ ВЪВ ВЪСТАНИЕТО НА СВЕЩЕНОМЪЧЕНИК СИМЕОН МИТРОПОЛИТ СИМЕОН САМОКОВСКИ И ПОСЛЕДВАЛОТО РАЗОРЕНИЕ НА ВАКАРЕЛ И РАЗРУШАВАНЕТО НА ШАРЕНАТА ЧЕРКВА

Следи от население във Вакарел са засвидетелствани от дълбока древност. Тук са открити праисторически селища. През античността района е обитаван от тракийски племена, за които говорят описанията от Веселин Хаджиангелов надгробни могили. През средните векове живее население, което е в грониците на Византийската империя, за което говорят съществуващи и до днес топоними като самата дума Вакарел, Калафат и др. След създаването на Българската държава и след превземането на Сердика от Крум, покрайнината е ту в границите на Византия, ту в границите на България в зависимост от хода на историческите събития, обусловени от променливия успех на военните действия и териториалните промени в резултат на тези действия. Селото се е намирало в заградената котловина на 1.5 километра, югоизточно от сегашното село в м. Червилото. Южно от селото на една височинка е построен християнски храм, носещ името „св Петър и Павел“ Шарената черква, наименована от населението по този начин заради градежа и комбинацията от камък и тухла при строителството, характерен за периода на втората българска държава. Селото и района на Шареното черква е естествен център на живещото население в околността, занимаващо се със скотовъдство. В годините от 1371 до 1382 Вакарел пада под турска власт.

Поради географското положение на селото, в непосредствена близост да горемия диагонален път „Виа милитарис“, свързващ Истока и Запада през селото минават множество пътешественици, които оставят пътеписни бележки. Всички те засвидетелстват селото и Шарената черква, като негов естествен център (Бертрадон де ла Брокиер 1433г., Курипешич 1530, Шепер 1533, Антон Вранчич 1553г., Рамберти 1534, Зен 1550, Дершвам 1555, Ветзек 1564, Пигафета 1567, Рум 1571, Унгнад 1572, Швайгер 1577, Герлах 1578, Контарини 1580, Волф 1583, Весолт 1584, Вратислав 1591, Гюстениан 1627, Кюклет 1657, Бенети 1680, Дриш 1718, Гио 1744г.) . Стефан Герлах, като църковно лице хвали черквата като добре устроена и изографисана черква с дървен покрив (*feine kuße*)

Почти всички пътешественици в своите пътеписни бележки отбелязват селото с две имена, Вакарел, което чуват от местното население и Аладжа клисе (Шарената черква), както е известно на турски селото.

В пътеписната си бележка Бертрадон де ла Брокиер, потвърдено след това от Антон Вранчич и други пътешественици отбелязват, че населението е дервенджии, категория привилегировано население, което охранява пътя, придружава пратеничествата и охранява пощата в определен участък. Населението е задължено и постоянно да има готова храна и провизии за пътешествениците и фураж за конете , които са били длъжни обаче да ги купуват от населението. По усни предания, като харбалии (мартолози) в Дошевото кале са настанени пленници около 40 души, на които също е възложена службата на дервенджии. Те са известни в спомените на вакарелци под прозвището латини или харбалии. Дервенджиите са имали право да притежават и носят оръжие за изпълнение на службата им. В селата им не е разрешено настаняването на турско население, освен служебните и пътуващите лица.

Епархиалната принадлежност на Вакарел в далечното и близкото минало може да се очертае с няколко по-опростени линии. Населението е принадлежало към Софийската епархия до 1557 г., до която година тя е подчинена на Охридската архиепископия. През 1557 г. е възстановена сръбската Печка (Ипекска) патриаршия благодарение на застъпничеството на тогавашния велик везир Мехмед Соколович. В границите на новата патриаршия влизат освен сръбски земи и български покрайнини по Българска Моравя, а също и Скопска и Кюстендилска епархии. Тогавя именно от Софийската епархия, която остава подчинена на цариградския патриарх, се отцепва Самоковско и образува самостоятелна епархия, която обхваща и части от Радомирско, Дупнишко, Горно Джумайско, Разлог, западната част на Витоша със с. Владая, Ихтиманско с Василица, Мухово и Вакарел. Вакарел се пада точно в нейните граници и е следователно едно от най-източните селища в пределите на Печката (Ипекската) патриаршия. Така оформена, Самоковската епархия запазва съществуването си и след разтурянето на Ипекската патриаршия през 1767 г. Тогавя тази епархия бива подчинена на Цариградската патриаршия. Печките (Ипекските), както Охридските патриарси са признавали българския характер на споменатите подчинени им епархии, което е много важно полезно за

българската народност. В тези краища богослужението не е преставало да се извършва на български език и се е използвала българска писменост.

През 1744 година обаче френския димломат М. Гию отбелязва че на 23 май на половината на пътя между Ихтиман и Нови хан минали през едно българско село, при което забелязали една стара разрушена православна църква (eglise grecque), по стените на която още се виждали изрисувани икони.

За разорението на селото и разрушаването на шарената черква има и един български извор. Това е приписка на поп Вуче от Вакарел от 1738г. върху един служебник, намерен в Алинския манастир, съхраняван в сбирката от ръкописни книги в НБКМ. Според проф. Бено Цонев, в книгата му „Опис на ръкописите и старопечатни книги на Народната библиотека в София” София 1910г. с. 167 и 168, текста на приписката е следния:

„* снѣ кннѣга антоуѣргнѣга попѣ воуѣева ѿ от вакарель да работн жнвем за здраве мрѣтвем за дшѣ бѣ да простн оу хрелово н ко ке а нзнѣ н да е прокле ѿ тѣ н ѿцн н ѿ гѣ бѣ вседръжнтѣл ꙗ азъ грѣ поп вѣуе ѿ хрелово попѣ прн попа стоїца бешѣ тога възгнѣлк тога тѣрцн нншѣ оуѣеше н посекоше тѣ аз поп вѣуе ѿ хрелово хрнстѣлѣнн родѣ. мѣже посѣше женн поробнше стока ѿкараше ѿвцеи и гѣвѣда сѣ конѣ н нншѣ повнроше н тогда възгнѣлк бешѣ. Въ лето зѣ сѣ мѣ сѣ”

На новобългарски език текста има следното звучене:

„Тази книга с литургии е на поп Вуче от Вакарел. Да работи в Рельово за здравето на живите и душите на мъртвите, бог да ги прости. И който я открадне да е проклет от триста и осем отци и от господѣ бога, вседържителя. Писах аз грешен поп Вуче, поп при поп Стоица в Рельово. Тогава беше размирно време. Тогава турците превзеха Ниш и посекоха триста от християнския род. Мъжете посекоха, жените поробиха, стоката откараха - овце, говеда и коне. И Ниш поробиха. И тогава бяха размирици. В лето 7246 (1738)”

Въз основа на тази приписка проф. Гунчо Гунчев в монографията си „Вакарел – атропогеографски проучвания” следвайки оция исторически процес и фактите че 1736 – 1739 е поредната Австро – турска война, предполага, че селото е разорено в резултат на променливия успех във войната след повторната победа на турските войски при Ниш.

При по–задълбочено, чисто историческо изследване на изворите, се отбелязват някои особености, които са убегнали на проф Гунчев, който е географ.

От стъпването на турските войски на Балканския полуостров, през Вакарелската покрайнина почти ежегодно преминават войски. Походите на Лала Шахин за завземането на София, Османските междуособици 1402 – 1413 г., завършили с битката при Чамурлия, Репресиите след първия поход на Владислав III Ягело през 1443г., чиито войски достигат до Траянови врата, десетте Австротурски войни до 1737 и селото не е разрушавано и Шарената черква се е издигала на мястото си, на метри от пътя. Значи трябва да се е случило нещо друго, което да провокира йдѣт на поробителя.

От практиката на османците, колкото и чудно да е се вижда, че те разрушават храмове при провокирана голяма ярост и наказателни операции. В най- лошия случай ги превръщат в джамии. По тази причина в Западна България и включително в София са запазени средновековни църкви.

Самият поп Вуче в приписката си не използва думата мурабе, което буквално значи война, а използва теминѣт бозгунлук които се употребява за определяне на размирно време, размирици. В народните песни е представено също значението на бозгунлук като

„Голям бозгунлук жа стане,
бозгунлук, бозгун година,
младите робе жа берат,
старите коню под ноги,
децата на муздраци.”

В българската история през този период, има само едно малко известно събитие, директно свързано с Вакарел, което може едновременно да предизвика размирици и да провокира яростта на

поробителя. Това е въстанието на архиереите в Софийско и Самоковска епархия, организирано от свещеномъченик Симеон митрополит Самоковски.

Светското име на Симеон Самоковски е Симеон Попович. Мястото и датата на раждане са неизвестни. Симеон става Самоковски митрополит на 28 август 1734 г. В Самоков по това време се служи единствено в малката средновековна Белъова църква, затова поради липса на голям храм в града фактичното седалище на митрополит Симеон е Дупница. По време на Руско-Австро-турската война (1735-1739), подкрепян от висши духовници, включително от сръбско-българския Ипекски патриарх Арсений IV, в чийто диоцез тогава влиза Самоковска епархия, митрополитът става началник и предводител на един заговор срещу османската власт, известен като Въстание на архиереите в Софийско и Самоковско. Център на заверата е Манастира "Св. Спас" над софийското село Долни Лозен, дълбоко в Лозенската планина. Турците узнават за съзклятието и в края на юли и началото на август 1737 г. по заповед на Али паша Кюпрюлюоглу, командващ турските войски на австрийският фронт, като превантивна репресивна мярка са избити към 350 софийски граждани, свещеници, монаси и хора от околните села. Към 20 юли митрополитският дом е разбит и ограбен, владиката е вързан от турците в Дупница. окован и хвърлен в тъмница, където тежко е измъчван 23 дни. Към 18 август самоковският митрополит, с изстръгната брада и коса, целият в кръв и рани, във вериги, с железни топузи на краката е докаран в София. Затворен е в турските казарми (където по-късно бива хвърлен и Левски), измъчван и насилван да се потурчи в продължение на още три дни. След показана твърдост е съден като главен организатор и водач на заверата срещу султана и по заповед на Али паша е обесен в София на 21 август 1737 г. зад църквата "Света София"

Както вече бе споменато, Вакарел е в диоцеца на Самоковска епархия. От Долнолозенския манастир до Вакарел през това време няма друг християнски храм, на чиито свещеници митрополитът да се опре. Не е за пренебрегване и фактът, че вакарелското население благодарение на изпълняването на дервенджийската повинност е въоръжено, и митрополит Симеон е разчитал особено много на това. Другият важен фактор е запазеното българско самосъзнание на населението, благодарение на дейността на свещениците в Шарената черква.

Самият поп Вуче в приписката ни насочва към връзките с въстаниците на св. Симеон, като посочва че е в Рельово поп при попа Стоица. Същият поп Стоица от Рельово е обесен в София с брат му Петър и с едни от основните деятели и участници във въстанието свещеник Йоан и иподякона Атанасий от черквата "Св. Петка Самарджийска", председателят на храма от "Св. Николай" иконом Георги, свещеника Димитър и игумена на Кладнишкия манастир, случайно оказал се там, председателят на "Света Параскева" поп Григорий, поп Стойко, дякон Христо, дякон Йоан, книжовника Константин, йеромонах Натанаил от Сеславския манастир, атонският монах Кирил, игумена на Илиенския манастир Горазд, игумена на Дивотинския манастир Евтимий, монаха от Драгалевския манастир Евтимий. Така, че може да се предположи, че здравата връзка, която е имало между поп Вуче и поп Стоица, го е отвела при семейството на обесения свой съработник в Рельово.

Дказателство за това, че Вакарел е разорен заради участието във въстанието е и една султанска заповед до моллата в София и кадиите на съседните околии от м. Юни 1738г, в която междудругото се казва:

„Съобщава ми се, че поради въстанието през миналата година, раята от околията в съседство със София, е напуснала старите си огнища и се скитат немилостиво-недраго. Деянията на споменатата рая са извинени и опростени. Всички могат да се завърнат по старите огнища и да се занимават със земеделие и техните си работи. Това е моят ферман и изпращам тази височайша заповед. При получаването и царската ми воля е категорична. Техните деяния и престъпления по време на въстанието, ако имало такива са напълно амнистирани...”

Ог казаното до тук ясно може да се направи заключение, че вакарелските дервенджии, ръководени от своя свещеник поп Вуче, взимат активно участие при подготовката на въстание срещу поробителя. Жаждата им за свобода пренебрегна спокойствието, което имаха като царско село и подложиха на страдания семействата си. Ордите на Али паша Кюпрюлю оглу разрушиха домовете им, прогониха ги от родните къщи, разрушиха и оскверниха храма им, в който общуваха с бога на своя си език.. Някои от тях намериха смъртта си, други робството. Но предпочетоха дълга пред Отечеството. Устното предание разказва, че по същото време са избити и живущите в Дошево хале харбалии, като калето е разрушено с артилерия от турските войски.

През 2012г. се навършват 275 години от първото разорение на Вакарел и разрушаването на Шарената черква през тъмните юлски и августовски дни. Днешните вакарелци следва да сведат глава ниско пред паметта на предците си и да помнят и тачат спомените за ония дни.

Използвана литература:

1. Гунчев, Г. „Вакарел – антропогеографски проучвания” София, 1933г.
2. Цонев, Б. „Опис на ръкописите и старопечатни книги на Народната библиотека в София” София 1910г.
3. Георгиева, Цв. Цанев, Д. Христоматиуя по история на България” т. 3 София 1982г.
4. Сайт на община Камоков
5. История на България т. 5
6. Стоянов, Ст. Янакиев, М. „Старобългарски език. Текстове и речник.” София 1965г.
Станислав Владимиров.